

ÖMER SEYFETTİN'İN BAZI HİKÂYELERİNDE DÖNEMİN EĞİTİM ANLAYIŞINDAKİ KİMİ AKSAKLIKLAR: İNSAN-MEKÂN

Arş. Gör. Serdar Demircan
Dicle Üniversitesi Edebiyat Fakültesi T.D.E Bölümü
serdardemircandicle@gmail.com

Özet

Modern anlamda kısa hikâye, Türk edebiyatına XIX. yüzyılda Tanzimat ile girmiş ve günümüze değin her anlamda bir değişim ve gelişim içerisinde olmuştur. Bu türün önemli öğelerinden şahıs kadrosu ve mekân unsuru, metindeki vak'anın ortaya çıkmasını, gelişip şekillenmesi ve bir neticeye bağlanmasında önemli bir işleve sahiptir. İlk örneklerden günümüze kadar birçok hikâyede çeşitli meslek grupları ve bu mesleklere mensup karakterler kahraman olarak seçilmiştir. Eğitim ve öğretim faaliyetlerine rehberlik edip sağlıklı şekilde gerçekleşebilmesi için gayret gösteren öğretmenler bu karakterlerdendir. Aynı şekilde eğitim kurumlarına da mekânsal bağlamda sıklıkla değinildiği görülmektedir.

Yazar, kelimelerle çok katmanlı bir anlam dünyası oluşturmak suretiyle okurun ufkunu açıp, bakış açısını çeşitlendiren kimsedir. Anlatılarda okura verilmek istenen mesaj, kimi zaman doğrudan kavranabilirken; kimi zaman da sembollerle şifrelenmiş vaziyette olabilmektedir. Ömer Seyfettin'in bazı hikâyelerinde, eleştirinin odağında dönemin eğitim-öğretim anlayışı bulunmaktadır. Yazar, bu yöndeki eleştirisini temellendirmek için okulların fiziksel yetersizlikleri ile öğretmenlerin kişisel tavırları, giyim-kuşam ve mizaçlarındaki eksiklikleri öne çıkarmayı tercih etmiştir.

Anahtar Sözcükler: Hikâye, Ömer Seyfettin, Eğitim, Mekân, Karakter.

SOME TROUBLES IN THE UNDERSTANDING OF EDUCATION OF THE PERIOD IN SOME STORIES OF ÖMER SEYFETTİN: HUMAN-SPACE

Abstract

In modern sense short story has entered the Turkish literature in XIX. century and until today it has been in a change and development in every sense. Important elements of this type such as party cadres and space element have an important function in the emergence of the event in the text, developing and shaping and coming to a conclusion. Of the first examples of many stories until today various professional groups and members of these professions have been selected as hero characters. Teachers are of these characters, guiding for education and training activities and striving these activities for taking place in a healthy way. Likewise, it is seen that educational institutions are frequently mentioned in the spatial context.

The author is the person who opens the horizons of the reader by creating a multi-layered world of meaning with the words and diversifies the point of view. The message, wanted to be given to the reader in words could sometimes be gripped directly and sometimes it could be encrypted in symbols. In some stories of Ömer Seyfettin, there is criticism of the educational approach of the period in focus. The author, has chosen to highlight the physical disabilities of the schools, personal attitudes of teachers, lack of clothing and apparel and temperament, in order to justify his criticism in this direction.

Keywords: story, Ömer Seyfettin, Education, Space, Characters.

GİRİŞ

Modern anlamda kısa hikâye, Türk edebiyatında XIX. yüzyılda Tanzimat ile birlikte edebi bir tür olarak görülmeye başlanmıştır. İlk örneklerden sonra her geçen zaman diliminde hikâyecilerimizin dili ve konuyu ele alışlarının gelişip modern bir çizgiye eriştiğini söylemek mümkündür. İlk dönemde şark hikâyelerine bağlı kalınırken; ilerleyen zamanda sosyal meselelerin, halk âdetlerinin anlatıya dâhil edildiği, “kahramanların iç dünyalarına ayna tutulmaya başlandığı görülmektedir.”(Ceyhan, 2009: 53).

Tanzimat’tan günümüze birçok alanda ilerleme ve gelişimin gerçekleştiği söylenebilir. Özellikle Cumhuriyet döneminde olduğu gibi “çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak için toplumsal yapı ile alakalı bazı alanlarda düzenlemeler, kimi alanlarda da devrimler yapılmıştır”. (Solok, 2009: 11) İş imkânları çeşitlenmiş, bu çeşitlilik hikâyelerdeki şahıs kadrosuna ve mekâna da yansımıştır. Yaşadıkları topluma duyarlı bazı hikâyeciler, anlatılarında çeşitli meslek erbaplarına yer vermişlerdir. İş yerindeki sıkıntılar, mutluluklar, yaşanan aşklar, bunların ailelere yansması, mesleğini önemseyen ve önemsemeyen karakterler vb. anlatıma dâhil edilmiştir.

Karakterler, kurguda devinimi mümkün kılan, kurgunun diğer unsurları arasındaki bağı sağlayıp vakayı oluşturan kişileştirilmiş varlıklardır. Bu çalışmayı hazırlamadaki amil çocukların okuduğu kitaplar arasında ilk sıralarda olan ve onların sınırlı hayal dünyası ile hayat tecrübelerini çeşitlendirip, toplumsal değer yargılarını kazanmalarına destek olan hikâye kitaplarında, vazifesi eğitim ve öğretim sürecine rehberlik etmek, söz konusu faaliyetlerin sağlıklı şekilde ifası için gayret göstermek olan öğretmenlere ve bu faaliyetlerin gerçekleşebilmesine imkân sağlayan eğitim kurumlarına Ömer Seyfettin tarafından çeşitli olumsuzlukların yüklenmiş olmasıdır. Tabii ki bahsettiğimiz bu hâl, yazarın bütün hikâyeleri için geçerli değildir. Söz konusu unsurların olumlu lanse edildiği, öğretmenlik mesleğinin yüceltildiği hikâyeleri de mevcuttur.

ÖMER SEYFETTİN’İN SANAT GÖRÜŞÜ

Balıkesir’in Gönen ilçesinde dünyaya gelen Ömer Seyfettin, 36 yıl kadar kısa süren yaşam süresine yaklaşık 150 hikâyenin yanı sıra edebiyatın diğer nevelerinde de eserler sığdırmış bir yazardır. Onun hikâyeleri, konu yelpazesinin genişliği, toplumun hemen her kesiminden bireylere yer verışı ve Türkçenin kurallarına uygun yapısıyla öne çıkmaktadır. Her yaş grubundan insana hitap etmesi ile beraber özellikle ilköğretim çağındaki çocuklar tarafından ilgiyle okunmaktadır. Ömer Seyfettin hikâyelerinde “...milli değerlere değer katan, tarihe ışık tutan, farklı yörelerin kültürlerini tanıtan, toplumun sosyal ve siyasi hayatında aksayan yanlarını mizahi bir dille sunan, halk hikâye, efsane ve masallarını yeniden diriltiren bir konu zenginliği vardır.” (Ustaoglu, 2006: 4)

Ömer Seyfettin, hikâyeleriyle içinde yaşadığı toplumdaki beklentilerini, hayata bakışı ve ideolojisini de dile getirmeyi ihmal etmez, hatta “mensubu olduğu Milli edebiyatın bir sözcüsü gibidir” (Timur, 2010: 353). Eselerinde “Türk tarihini, kültürünü ve medeniyetini yenilenmeyi hedefler. Bu hedefin değişmez kaynakları, millet, ülkü, vatan, tarih, dil; taşıyıcıları ise, yoğunlaşmış değerlerin kişileşmiş hali olan tiplerdir” (Eliuz, 2012: 333). Bazı hikâyelerinde eleştirilen kurum veya sistemin parçaları karşısına ideal olanı da yerleştirmek suretiyle mevcut düzene olan karşıtlığını ve değişimin elzem olduğu düşüncesinde olduğunu belirginleştirmiştir.

Bir karakter ya da durum ile ilgili olumsuz ya da olumlu mesaj iletilmesi hedefleniyorsa anlatıcı tercihi oldukça önemlidir. Çünkü olay veya durumlar hikâye kahramanı üzerinden aktarıldığında farklı tesire sahipken; kahraman anlatıcı vasıtasıyla aktarıldığında daha başka etkiye sahip olur. Ömer Seyfettin, böyle bir gaye üzerine inşa ettiği hikâyelerinin çoğunda kahraman anlatıcı olarak okurun karşısına çıkmayı doğru bulmuştur. Bununla birlikte eleştirilerine kattığı mizahi yön, yazara karşı okurda oluşabilecek antipatinin önünü almaktadır.

Yazar, hikâyelerinin bir kısmında bir mekâna ve bu mekânın mensuplarına yer vermek suretiyle eleştirel yaklaşımına zemin oluşturmuştur. Bunlardan biri de okul ve öğretmenlerdir. Eserin teması olumlu iken yazar tarafından eğitim kurumlarına ve öğretim vazifesini gören karakterlere olumsuz nazar geliştirmiş olması dikkat çekicidir. Örneğin *And* hikâyesinde durum böyledir. Çocukların birbirinin kanını içip kan kardeşi olmaları ve kötü günlerde birbirileri için fedakârlık yapmaları gibi güzel bir mesaj mevcut iken Ömer Seyfettin, mevcut eğitim

sisteminin yenilenmesi görüşünü haklı çıkarmak için okul ve öğretmenleri olumsuz yönleriyle ele almayı uygun görmüştür.

MEKÂNSAL ELEŞTİRİ

And hikâyesinin hemen başlarında eğitim kurumlarının fiziki şartlar itibarıyla vazifesini yerine getiremeyecek halde olduğu vurgusu yapılmıştır. “... Okul, bir katlı, duvarları badanasız idi. Daha ilerisinde küçük ağaçsız bir bahçe... Erkek çocuklarla kızlar karmakarışık otururlar...” (s.14) Okulun bakımsızlığı yönüyle olumsuzlandığı anlatıda “kız ve erkek çocuklar birlikte/yan yana oturur” yerine “karmakarışık oturur” şeklinde bir kullanım tercih edilmiş, böylelikle negatif çağrışım pekiştirilmiştir. Yine okulun bahçesinin ağaçsız bir yer olarak tarif edilmesi, söz konusu mekânın her şekilde verimden yoksunluğunu karşılamaktadır.

Falaka hikâyesinde de Ömer Seyfettin’in dönemin eğitim kurumları ve eğitimcilerine olan eleştirileri aynı doğrultudadır. Burada da okul şu şekilde tarif edilir: *Okulun kapısına dar, taş bir merdivenle çıkılırdı. İçeri girilince ta karşı tarafta Hoca Efendi’nin rahlesi vardı. Rahlenin önünde top yavrusu, müthiş tuhaf bir kürek gibi siyah kayışlı, ağır falaka asılı dururdu, hepimiz kırk çocuktuk. Kızları birkaç ay evvel bizden ayırarak başka yere göndermişlerdi.* (s.8) Bu hikâyede de kız ve erkek öğrencilerin birbirilerinden ayrı okutulmasına eleştirel bir yaklaşımın geliştirildiği görülmektedir. Ayrıca bu okulların bilimsellikten uzak, öğrencileri analitik düşünmeden mahrum eden yönüne şu şekilde temas edilmiştir: “...sınıflara falan ayrılma yoktu. Elifbe’yi, Amme’yi, her şeyi bir ağızdan sayıyor, bir ağızdan ilahi söylüyorduk. Bütün derslerimiz monoton, genel bir bestenin asla anlamlarını anlayamadığımız güfteleri idi. (s. 8)

İstanbul’un uzağında bir okula tayin olan edebiyat öğretmenin hikâyesinin konu edildiği *Bir Taksim İki*’de okul betimlemesi şöyledir: *Üç gün sonra İstanbul’a bir günlük bir kasabada yeni tesis edilen bir liseye edebiyat ve felsefe öğretmeni tayin edildim... Bir eski lise binası ki, alt katı sade toprak bir karanlık... Karşılıklı birkaç oda... Bir tanesinin kapısına gayet fena bir yazı ile “Sermubasır” diye yazılı bir mukavva zimbalanmış. (s.74-75)* Bu hikâyedeki okul da daha önce temas edilen okullar gibi varoluş sebebine uygun değildir. *Öğretmenler odasının bile bulunmadığı okulda ne öğretmenlere, ne çocuklara bakan biri vardır. Çocuklar kendi tebeşirlerini kendileri satın alırlar.* (s.77) Ayrıca okulda karanlık bir bölümün varlığından bahsedilmektedir. Karanlık olan bu kısım aslında dönemin eğitim anlayışının öğrencilere aydınlık bir gelecek hazırlamada yetersiz kalışını temsil etmektedir. Okulun İstanbul’dan uzaklığının da AYRI bir anlam ifade ettiğini söylemek mümkündür. Zira İstanbul, mevcut konjonktürde ülkenin türlü yönlerden en gelişmiş şehridir. Bahsi geçen okul ise fiziki şartlarının yanı sıra bulunduğu konum itibarıyla da gelişmeden uzaktır. Bu aynı zamanda Anadolu’nun içinde bulunduğu gelişmemiş duruma da bir telmihtir.

ŞAHIS KADROSU ELEŞTİRİ

Fiziki şartları iç açıcı olmayan okullardaki öğretmenlerin dış görünüşleri itibarıyla okul ile uyum içerisinde olduğunu görmek mümkündür. *And* hikâyesinde “Büyük Hoca” diye bilinen öğretmen, *kınalı, az saçlı, kambur, uzun boylu ihtiyar, bunak bir kadındı. Mavi gözleri pek sert parlar, gaga gibi eğri, sarı burnuyla, tüyleri dökülmüş, hain, hasta bir çaylağa benzemektedir* (s.14). Büyük Hoca’nın oğlu da yine aynı okulda görev yapar ve “Küçük Hoca” diye bilinir. O ise galiba biraz aptal olduğu için çocukları Büyük Hoca kadar korkutmayı başaramaz (s.14).

Falaka’da eğitim görevini üstlenen Hoca Efendi, *ak sakallı, uzun boylu, bağırtkan bir ihtiyardır. Yaz kış, her zaman cüppesiz abdest almaya hazırlanmış gibi kolları, paçaları çıplak sıvalı, yerinde otururdu... Bize Şeker, leblebi, keçiboynuzu, çiğdem gibi şeyler satardı...*(s.7-8). şeklinde betimlenerek böyle ulvi bir mesleğe yakışmadığı fikri üzerinde durulmuştur. Birçok yönden fedakârlık yapabilen, öğrencisini kendi evladı gibi görüp, ona öyle muamele eden ideal öğretmenden çok uzaktır Hoca Efendi. Ayrıca kıyafetleri itibarıyla da medeni bir görünüme sahip değildir. Hoca Efendi’nin karşısında idealize edilen Kaymakam Bey ise okuldaki aksaklıkları gideren, her anlamda çağdaşlaşmayı savunan biridir ve takım elbiselidir.

Bir Taksim İki hikâyesinde okul müdürü ve yardımcısının okulla, öğrencilerle ve beraber çalıştığı öğretmenlerle pek alakadar olmayışı şu sözlerle eleştirilmiştir: *Müdür okula hiç bakmazdı. Müdür yardımcısı bir varmış bir*

yokmuş gibi gayet hastalıklı ihtiyarca bir adamdı. Haziranda bile odasında soba yaktıyordu. Sermubassırı daha önce anlatmıştım. Bir Taksim İki odasından hiç dışarı çıkmazdı. Mektebin üst katında oturur, yer içer, ancak on beş günde bir gayet önem vererek topladığı öğretmenler kurulunda görünürdü (s.77). Müdür sadece on beş günde bir toplanan öğretmenler kurulu toplantısında ortaya çıkar onun dışında kendi odasındadır. Zaten Bir Taksim İki ismi müdüre bir takım zafiyetleri dolayısıyla öğrenciler tarafından takılmış lakaptır.

Kurbağa Duası hikâyesindeki okulun hocaları ortak bir gayeye sahip kimseler değildirler. Her biri ayrı dünyaların insanı olan bu kişileri yazar şöyle tarif etmektedir: *Başlı başına bir âlem olan taşrada, mektep de, başka bir âlemdir. Âdeta âlem içinde bir âlemdir! Programları, gayeleri birbirine zıt; dört, beş mektebin yetiştirdiği yaşlı, genç, zeki, budala, zevzek, sükutî yirmi muhtelif adam: Müdür, muavin, muallimler, muînler... İdare memurları... Evvel zamandan kalma, hani o bir tarafından güneş batarken öbür tarafından doğan eski kocaman imparatorluğumuzun en uzak köşelerinden gelme leyli talebe (s.116.117)* Bu hikâyenin daha öncekilerle ortak olan yönü, eğitim sisteminin köhnemişliğine ve işlevsizliğine temas edilmiş olmasıdır.

Kurbağa Duası hikâyesinde eleştiri getirilen noktalardan en mühim olanı halkın cübbeli, fesli softa görümlü insanlara koşulsuz itimidir. Yazarın dikkat çekmeye çalıştığı nokta, bu kimselerin kılık- kıyafetlerini toplumda saygınlık kazanıp, olumsuz yönlerini örtmek için zırh olarak kullanmalarıdır. Okuldaki din derslerinden sorumlu Bahir Hoca, nargile müptelası bir adamdır. Kahvede, (yasak olmasına rağmen) mektepte, günde on tane içmeden yapamaz. Yakalanmamak için portatif bir nargilenin gerekliliği üzerinde arkadaşlarıyla konuşurlarken, marpucu saklamanın mümkün olamayacağını dile getirir. Oradakiler de, kavuğunun altına olmazsa cübbesinin altına saklayabileceğini söylerler. (s.118-119)

Bahir Hoca ve arkadaşları, içkili bir eğlenceye katılırlar. Yakındaki bir gölden gelen kurbağa sesleri yüzünden meclisten keyif alamazlar. Kurbağaları susturmak için uğraşsalar da bunda başarılı olamazlar. En son Bahir Hoca, elinde nargilesiyle gölün kenarına gider bir şeyler yapıp kurbağaları susturmayı başarır. Ne olduğunu anlamaya çalışan arkadaşlarına ise bir nefes edip susturduğunu söyler. Bu vak'a kasabada bu şekilde yayılır ve halk, Bahir Hoca'nın nefesi kuvvetli bir olduğu kansına kapılır. Oysa Hoca, kurbağaların yilandan korktuğunu bilmektedir ve nargilenin marpucunu yılan gibi sallayıp kurbağaların kaçışmasını sağlamıştır. (s.123)

Ele alınan hikâyelerde eleştirinin odağı konumunda bulunan öğretmenlerin yaşlı kimseler olarak yer alması dikkat çekicidir. Daha önce belirtildiği gibi Ömer Seyfettin, eğitim sisteminde olanla olması gereken arasındaki farkı okura iletirken mevcut sistemin aksak yönleri üzerinde durmayı öncelikli tutmuştur. Yaşlı öğretmenler de dönemin eğitim kurumlarının ve eğitim anlayışının eskimişliği ve çağa uyumsuzluğuna yapılan vurgunun bir parçasıdır.

Hem mekânsal yeterliğe sahip olmayışı hem de öğretmenlerinin türlü yönlerden eksiği bulunan dönemin eğitim-öğretim kurumlarında eğitim de sağlıklı yürümektedir. Kabahati olan öğrenciler için tek tip ceza vardır o da dayak. *And'*da büyük kabahatlılar hatta kız öğrenciler bile falakaya yatmaktan kurtulamazlar. Küçük kabahatlıların cezası ise Küçük Hoca'nın ölçsüz ağır tokadı ve Büyük Hoca'nın denk gelenin kafasını şişirdiği uzun sopasıdır. (s.14) *Falaka'*da kabahatli öğrenciler falakaya yatırılarak adeta işkenceye maruz bırakılırlar.

SONUÇ

II. Meşrutiyet dönemi öncesi ve sonrası zuhur eden gelişmelere tanıklık etmiş ve milli bir dil ile milli bir kültürün tesis edilmesi amacını taşıyan Yeni Lisan Hareketinin mimarlarından Ömer Seyfettin, eserlerinde yalın, süsten ve şairane söyleyişten uzak, nesnel anlatımı ön planda tutan, edebiyatı kendi fikirlerini aktarmada araç olarak gören bir tavir takınmıştır. Toplumda aksaklık olarak düşündüğü hususlar üzerine aydın bir sanatçı kimliği ile eğilmiş ve olmasını elzem gördüğü noktalara anlatılarında değinmiştir. Böyle bir tutum, sanatçının yaşadığı toplumdan beklentilerinin neler olduğu, hayata bakış açısı ve ideolojisinin hangi yönde olduğunu deşifre etmektedir.

Kurgusal metinler olan hikâyelerin, okur üzerinde yönlendirici bir tesire sahip olduğunu söylemek mümkündür. Yazarların idealize ettiği karakterlerden yana tavir alan okur; olumsuzlanan karakterlere karşı menfi tavir takınabilmektedir. Ömer Seyfettin'in üzerinde ısrarla durduğu sorunsallardan biri eğitimidir. Kaliteli bir eğitim ve

öğretimin ilk koşulu olarak, iyi bir öğretmen ve eğitim-öğretim ihtiyaçlarına cevap verebilecek okulları görmektedir. Bu çalışma için değerlendirmeye dâhil edilen hikâyeler, yazarın döneminin mevcut eğitim politikası ve kurumlarını yetersiz bulduğunu ortaya koymaktadır. Yazar, söz konusu eksiklikleri dile getirmek için eğitim kurumlarının ve burada vazifeli öğretmenlerin olumsuz yönlerine temas ederek kendi fikirlerinin haklılığını ortaya koymaya çalışmış, okur üzerindeki etkisini ziyadeleştirmeyi hedeflemiştir.

Hikâyelerde eleştirinin odağında bulunan eğitim kurumları, dar bir mekânsal özelliğe sahip ve karanlık odaları olan, bahçesinde ağaç bile yetişmeyen yerlerdir. Yazarın kaleme aldığı hikâyelerin bazılarında idealize edilen okullar, bahçesinde ağaçlar olan, insanı boğmayan fiziki şartlara sahiptir. Hikâyelerde olumsuzlanan öğretmenler sigara alışkanlı olan, cüppeli, fesli, şalvarlı, sakallı ve kurnaz kimselerdir. Bunların karşısında ideal olarak gösterilen ise sakal traş olmuş ve takım elbiselilerdir. Yazarın bu şekilde bir anlatımı tercih etmesi, onun eğitim-öğretime, din duygusuna karşı oluşu kaynaklı değildir; mevcut şartlar ile olması gereken arasındaki farkı okura göstermek istemesindedir.

KAYNAKÇA

Ceyhan N. (2009) *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Hikâyesi (1908-1918)*. İstanbul: Selis Kitaplar.

Eliuz Ü. (2012) Ömer Seyfettin Metinlerinde Aydınlanma ve Milli Bilinç. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/4*.

Seyfettin Ö. (2005) *Seçme Hikâyeler 1,(And, Falaka, Kurbağa Duası)*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Seyfettin Ö. (2005) *Seçme Hikâyeler II,(Bir Taksim İki)*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Solok C.K. (2009) *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman III*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Timur K.(2010) *Ömer Seyfettin'in Kaleminden Şair ve Yazarlar*. İstanbul: Akademik Kitaplar.

Ustaoğlu P. (2006) Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Çocuğa Görelik Açısından Olumluluklar ve Olumsuzluklar. *Yüksek Lisans Tezi*, Samsun.